

אשכול יוסף

מאוצרותיו הרבי יוסף זוי סימן טוב שליט"א
מוזבר הספרים "כרם יוסף" ושא"ס פניה"ק ירושלים תובב"א

**ויאמר מלך מצרים למפקדי העברית אשר שם
האזת שפחה ולם השליט פועה:**

היאך זכו שפרה ופועה לנביאות?

מרו הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשיעורו בפרשת "שמות" תשפ"א, דייק בפרשתנו דבר נורא ונשגב, אודות זכיייתם והשגתם של שפרה ופועה בנבואה, וכה היו דבריו: נאמר "ויאמר מלך מצרים למיילדות העבריות, אשר שם האחת שפרה, ושם השנית פועה" ופירש רש"י שפרה זו יוכבד, על שם שמשפרת את הוולד, פועה זו מרים שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה. ולמד מכאן הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל בספרו זכרון שמואל (עמ' תקפ"ז), דהנה שפרה ופועה היו שניהם בעלי רוח הקודש, ואעפ"כ לא נקרא שמם בתורה על שם כל מדרגותיהם הרוחניות הנעלות, אלא שפרה ופועה, על שם שהיו משפרות את התינוקות ודואגות לגדלם מתוך בריאות הגוף והנפש, הרי שעיקר תפקיד האשה ומחותה הוא טיפול הילדים ולא שאר מדרגות.

והוסיף מרו הגר"מ שטרנבוך שליט"א: וביותר יש לומר דאדרבה, דוקא על ידי שטיפלו בילדים נתקדשו והגיעו למדרגותיהם הגבוהות, וכמו שכתוב (במדבר ט"ו) "ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים לאלוקים", הרי שהדרך להשיג קדושה הוא ע"י קיום המצוות, ועיקר מעלתם שלא עשו כן רק מתוך אהבת הטיפול בילדים, כדרך אומות העולם להבדיל שג"כ מגדלות בניהם מתוך טבעם, אלא מתוך יראת שמים, וזהו לימוד לדורות לעבודת הנשים בגידול בניהם, שלא ישכחו שעושות בזה נחת רוח להקב"ה שמקיימות תפקידן בעולם הזה להעמיד בית של תורה, ולאפשר לבעלה ללמוד תורה, ולעשות נחת רוח לבורא יתברך.

וראב"ד ירושלים הגדול רבי יצחק טוביה וויס זצ"ל בספרו שערי טוביה בפרשתן הביא בשם גדולי המפרשים, על מה שאומרים בהגדה "ואת עמלנו אלו הבנים", שרק כאשר משליכים את הבנים ליאור, נחשבים לעמל, לכן אמר עמרם לשוא אנו עמלים, אבל גידול הבנים המתקיימים בעז"ה אינו נקרא עמל, אלא שמחה. והביא בזה מ"ש תוספות סנהדרין (יט: ד"ה שפדאו) בביאור דרשת הגמרא על הכתוב בישעיה (כ"ט, כ"ב) "יעקב אשר פדה את אברהם", וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם, אמר רב יהודה שפדאו מצער גידול בנים, ופירש רש"י ז"ל שעל אברהם היה מוטל גידול י"ב שבטים, דכתיב "והרביתי את זרעך" והוא פדאו וסבל צער גידול הבנים במקומו, וכתבו התוס' שזה אינו, כי גידול בנים אינו צער אלא שמחה, כדמוכח מעובד אדום הגיתי שבשכר שהיה הארון בביתו נתברך בריבוי בנים כמבואר בברכות (סג), הרי שזו טובה ולא רעה, ופירשו הכוונה שפדה את אברהם מצערו של יוסף ואחיו וגלגול ירידת מצרים, זה נקרא צער גידול בנים, אבל עצם הגידול ודאי אינו אלא שמחה. ואפשר שאף רש"י מודה בזה, וזו כוונתו במה שפירש רש"י שפדאו מצער גידול י"ב שבטים, והיינו עם כל הטלאות שעברו י"ב השבטים.

ויגדל הילד ותבאחו לכת-פרעה ויהי-קל לכן ותקרא שמו משה וגו'

מדוע פרעה לא עמד בתוקף כנגד הצלת משה מהיאור?

הנה ידוע שכל גזירת אם בן הוא והמיתן אותו, וגזירת כל הבן הילודה תשליכון אותו, הכל היתה בעצה רעה להמית את מושיען של ישראל, לפי שאמרו לפרעה אצטגנינו שעתידי להוולד בן המושיע את ישראל, ולכן הקפיד רק על הזכרים, כמ"ר ש"י, וכמבואר בגמרא (סוטה יב:). וא"כ צ"ב דהנה דבר פלא הוא, איך הניח פרעה לבתיה, להציל את משה ולהביאו לביתו, לגדלו ולהחיותו, היפך גזירתו וחששו, ומדוע לא התיירא פן יהיה זה התינוק מושיען של ישראל. דהנה הגם שהכל היה בהשגחה ע"י מסובב הסיבות ועילת העילות, מ"מ יש להבין היאך התקבל הדבר בליבו של פרעה. ולא זו בלבד, אלא היה נוטלו ומחבקו, ולא היתה בתיה מוציאה אותו מפלטרו של מלך, כמבואר במדרש רבה בפרשתו. ומה שמצינו במדרש שביקש להורגו, והביאו לפניו זהב וגחלים, ושמע לעצת יתרו שלא להמיתו, כל זה היה בזמן מאוחר יותר, ולכן יפלא עד מאד מדוע מתחילה ממש, לא עמד בתוקף כנגד בתיה, ואדרבה סייע לה בדבר?

יישוב א'

והיה נראה ליישב ע"פ מ"ש בספר חסידים (סי' רמ"ה) לענין מי שבנו או בתו ח"ו אינם מתקיימים, יבוא אחר ויקנה אותם מהרב והאם, ועי"ז יתקיימו וישארו בחיים, וז"ל: "ראובן ישיש לו בן ונטה למות, יבוא שמעון ויאמר לאביו ולאמו פלוני ופלונית הא לכם שקל, הא לכם ככר ובשר ויין, אני פודה את בניכם שיהא בני ויחיה, כך עושים למי שאין מתקיימים בניו, ואין בו מושם ניהוש". ובהערות מקור חסד (שם אות ב'), כתב בשם ספר עזרת נשים מהמהר"ם בן חביב (שמות אנשים ערך מירקאדו), שמי שמתו בניו, כשנוולד לו בן, באות השכנות וקונים אותו כדי שיהיה וקורים לו "מירקאדו" כלומר קניו.

ולפי"ז י"ל שפרעה סבר כיון שבתיה הציילתו ולקחה אותה לגדלו ולהחיותו, והיתה מאכילתו ומשקתו, וגם נתנה לו שם, והוא מגדלו בביתו, א"כ מעתה קנאתו והוא קרוי עליה. וכיון שכבר הוא כבן בתיה ונכד פרעה, וכמו שהכתוב מעיד: "ויהי לה לבן", כבר לא תצמח הישועה על ידו, כי אי אפשר שיהיה מושיען של ישראל בן גייה, ולכן אפילו אם מתחילה היה הוא עתידי להיות מושיען של ישראל, סבר שע"י קניין זה, ביטל כוחו ומעלתו, כי ראו אצטגנינו שיהיה המושיע מבני ישראל דוקא.

ואמנם לא היה יודע פרעה, שקודם שבתיה הציילתו למשה התגירה, כמו שדרשו רבותינו ז"ל (סוטה יב: מגילה יג:), עה"פ "ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור", א"ר יוחנן מושם רשב"י מלמד שירדה לרחוץ מגילולי אביה, וכן הוא אומר "אם רחץ ה' את צואת בנות ציון". וכיון שהתגירה ונעשתה כבת ישראל, בדין הוא שיהיה משה מושיען של ישראל, אף אם הוא קרוי על שמה. והנה תמהו המפרשים מגנין לגמ' שלא ירדה לרחוץ סתם, וראה בכרם יוסף מגילה שם, שהבאתי בזה כמה תירוצים. ולאור האמור נחא טפי, שמוכרח לפרש שבתיה ירדה לרחוץ מגילולי בית אביה, לקבל עליה גרות, שלא יהיה מושיען של ישראל, קרוי על שמה וכבנה, של גייה, שאז א"א שתבוא הישועה על ידו.

אך קצת יש להקשות דהנה החת"ס (בתשו' ח"ה ח"מ סי' קיא), כ' ע"ד הספר חסידים הנ"ל שמי שאין בניו מתקיימים, שמוכרם לאחר, שאין הכוונה שמכירה זו תופסת ממש, שמעתה יהיו הילדים של אחרים, אלא מוכרו לאחר לומר שהוא יהיה מעתה אביו והילד יהיה בנו, ולא יקרא עוד על שם אביו. וא"כ זה רק סגולה להצלה בעלמא, אבל לא לענין שיהיה כבנו שא"א שתבוא ישועה על ידו, אם קנאוהו גוים.

יישוב ב'

לכן נראה להוסיף בזה עוד דבר אמת, ע"פ מ"ש בפסיקתא ובמדרשים עה"פ (ב' י'), "ויגדל הילד ותבאחו לכת פרעה ויהי לה לבן", ללמד שכל המגדל בן חבירו כאילו הוא ילדו, וכן כתוב בנעמי "ותקראנה לו השכנות שם לאמר וילד בן לנעמי" (רות ד' י"ז), והוא שנאמר בדברי הימים "ואשתו היהודיה ילדה" (דה"ד י"ח), היהודיה זו בתיה בת פרעה שנתיהדה, ילדה כמו "ילד בן לנעמי". ומקרא מלא דיבר הכתוב "סרח בת אשר" ולדעת הרמב"ן (במדבר כ"ו מ"ו) סרח לא היתה בת אשר, אלא בת אשתו, אלא שגדלה כבת. ובתשובות מיימוניות (משפטים סימן כ"ח) נשאל אודות אחד ששיגר שטר לבן אשתו, וכתוב בו תנו לבנו, ובא גם יתום שגידלו, ותובע לקבל יחד עם הבנים, והשיב שודאי נוטל עימהם, כי לישנא מעליא הוא, שהמגדל יתום ויתומה כאילו ילדו. וע"ז בתשובת הרמ"א (סי' ק"ה). וא"כ כיון שבתיה מגדלת את משה והוא קרוי על שמה, הרי הוא כבנה, וממילא לא עלה על דעתו שבנו הנוולד לו יהיה מושיען של ישראל.

"תהרד' בת פרעה לרחוץ על ה'אור" (ב' ה')

מניין שבתיה ירדה לרחוץ מגילולי אביה ולא לרחוץ גופה במים?

בגמרא (מגילה יג. סוטה יב:) דרש רבי יוחנן שבתיה בת פרעה ירדה לרחוץ מגילולי בית אביה. וקשה מניין לר' יוחנן שירדה לרחוץ מגילולי אביה, לטבול לשם גירות כפירוש רש"י, שמא לא ירדה אלא לרחוץ גופה במים. ואפי' לדברי החולקים שירדה רק לרחוץ מהעבודה זרה, מניין ההכרח לפירוש זה בתורה, שמא הכוונה כפשוטו שירדה לרחוץ בשרה במים.

ובפשטות י"ל שאם הכוונה כפשוטו, שירדה לרחוץ בשרה במים, אם כן קשה מה בא הפסוק להשמיענו, אלא על כרחך שכוונת התורה להורות שירדה לרחוץ מגילולי אביה. וכן ראיתי להגאון ר' זאב וואלף זצ"ל בפירושו מהרז"ו על מדרש רבה שפירש כן, שתיבת לרחוץ מיותר כי מה לנו אם הלכה לרחוץ או לטייל, אלא על כרחך שכוונת התורה שירדה לרחוץ מעוונותיה, כמו שכתוב (ישעיהו פ"א פסוק ט"ז) "רחצו היזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע". ובטעם שהסתירה התורה דבר נשגב זה, אפשר לומר שמכיון שאף בתיה רחצה מגילולי אביה בסתר, ולא גילתה לכל שפורשת מעבודה זרה, לכן גם הכתוב הסתיר עניין זה.

ואולם המהר"ל בספרו גבורות ה' (פרק ט"ז) מבאר שהדבר נלמד מסברא כי לא יתכן שתהיה הצלת ישראל על ידי עכו"ם, וכיון שהצלתו של משה מושיען של ישראל נתגלגל על ידה, מוכח מזה שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה.

כעין זה ביאר הגרי"ד סולובייצ'יק ראש ישיבת בריסק שמדכתיב "ותחמול עליו" מבואר שכדי להציל את משה היה צורך במידת הרחמנות, ובלעדיה לא היה האדם נדרש להציל נפש הילד, ובעוד היתה בתיה בת פרעה נכריה לא היתה מידה זה טבועה בה, שהרי הרחמנות היא אחד מג' סימנים שיש בעם ישראל כדאי' ביבמות (עט.), וממילא מוכרח שנתגיירה ואז התעוררה לפעול להצלת משה. וראה עוד שבעה יישובים בזה בחיבורי כרם יוסף עמ"ס מגילה (עמ' שמ"א והלאה).

ובזה ניחא קצת מה שיש להקשות, שהרי ביום שנולד משה, פרעה גזר גם על עמו, "כל הבן הילוד היאורה תשליכו אותו", כמבואר בחז"ל (סוטה יב. ורש"י עה"ת), עה"פ "ויצו פרעה לכל עמו" שאף על המצרים גזר, שיום שנולד משה אמרו לו אצטגנינו היום נולד מושיען, ואין אנו יודעין אם ממצרים אם מישראל, ורואין אנו שסופו ללקות במים, לפיכך גזר אותו היום אף על המצרים, שנא' "כל הבן הילוד", ולא נאמר הילוד לעברים. ולפי מה שפירשתי מתחילה שפרעה סבר שלא יתכן שתבוא הישועה לישראל ע"י גוי, קשה שהרי חיש שאף מבני עמו יכול לצמוח מושיען של ישראל? ובדוחק י"ל שהתיירא פן יהיה המושיע בן מצרי הנולד מבת ישראל, או בן מצרי שיתגייר, אבל תינוק שיגדלו בחיקו, בטוח היה בו שלא יתגייר.

אולם לפי מה שפירשתי בחתימת הדברים, שכיון שהוא כבנה של בתיה, ואף כבנו שהיה מגדלו בחיקו, לא העלה על דעתו שיתכן ובנו בביתו הוא יהיה מושיען של ישראל. וכמוכן הכל היה מיד ה' להצמיח ישועה לישראל מביתו ומחיקו של פרעה גופא, כאומר "והקב"ה מצילנו מידם", שעל ידם גופא באה הישועה, להגדיל הנס ולהראות חיבתן של ישראל לפני המקום ברוך הוא.

ומצינו להגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל בחכמת שלמה (אבה"ע סי' א' סק"א) שחידש שמי שמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו, נחשב לו ע"י שקיים מצות פריה ורביה, שהרי שאמרו חז"ל שהמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, כמ"ש בגמרא מגילה (יג.) עה"פ "ואשתו היהודייה ילדה את ירד אבי גזר ואת חבר אבי שוכו ואת יקותיאל אבי זנוח, ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד" (ד"ה א' ד'), ירד הוא משה, שירד לישראל מן בימיו, "גדור" שגדר פרצותיהן של ישראל, "חבר" שחיבר את ישראל לאביהן שבשמים, "סוכו" שנעשה לישראל כסוכה, "יקותיאל" שקוו ישראל לאל בימיו, "זנוח" שהזניח עוונותיהן של ישראל. אבי אבי אבי, אב בתורה, אב בחכמה, אב בנביאות. ללמדך שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

וכן דרשו רבותינו בסנהדרין (יט:) עה"פ "ויקח המלך וגו' את חמשת בני מיכל אשר ילדה לעדריאל המחולתי" (שמואל ב' כ"א), והלא מיכל נישאה לפלטי בן ליש, אלא מירב ילדתם ומיכל גידלתם, לפיכך נקראו על שמה, ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. וא"כ כיון שע"י שמגדלם נחשב כאילו ילדם, ממילא גם כאילו קיים בזה מצות פריה ורביה. והביא מחלוקת הדרושה והט"ז (י"ד רמ"ב), אם כל מקום שאמרו "כאילו" המונה ממש, שכ"ד הט"ז והדרושה חולק. וכיו"ב הובא באוצר הפוסקים (אבה"ע סי' א' אות כ"ו סק"ג) בשם בגדי כהונה (סימן ד'), וע"ע פלא יועץ (ערך פריה ורביה) שמי שלא זכיה לפריו' יגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומעלה עליו הכתוב כאילו ילדם, וראה מ"ש בזה בחיבורי טבעת יוסף חז"ק.

יישוב ג'

ע"י יישוב נפלא ואמיתי ע"פ מ"ש רבינו הרמב"ן עה"פ (א' י') "הבה נתחכמה לו", וז"ל: לא ראה פרעה וחכמי יעוצו להכותם בחרב, כי תהיה בגידה גדולה להכות חנם העם אשר באו בארץ במצות המלך הראשון. וגם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חנם כזה, כי עמהם הוא מתייעץ, ואף כי בני ישראל עם רב ועצום ויעשו עמהם מלחמה גדולה. אבל אמר שיעשו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם, ולכך הטיל בהם מס, כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה (מ"א ט כא). ואחרי כן צוה בסתר למילדות להרוג הזכרים על האבנים, ואפילו היולדות עצמן לא ידעו בהם. ואחרי כן ציוה לכל עמו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אתם. ולא רצה לצוות לשרי הטבחים אשר לו להורגם בחרב המלך, או שישליכו הם אותם ליאור. אדרבה היה אומר לעם, כאשר ימצא כל אחד ילד יהודי ישליך אותו ביאור, ואם יצעק אבי הילד אל המלך או אל שר העיר, יאמרו שיביא עדים ויעשה בו נקמה. וכאשר הותרה רצועת המלך היו המצרים מחפשים הבתים ונכנסים שם לבילות ומתנכרין ומוציאים הילדים משם, כי על כן נאמר ולא יכלה עוד הצפינו. עכ"ד הרמב"ן.

ולפי"ז י"ל דאדרבה במובן הסכים פרעה לבתיה להכניס את משה לביתו, והיה נוטלו בחיקו ומנשקו, הכל במזימתו הרעה וערמימותו הנוראה, להראות לכולם כאילו הוא אוהב לבני ישראל, ואדרבה מצינים ומסיעים, כמו שנהג בעורמה ובערמימות בתחילת השעבוד, כמ"ש בגמרא (סוטה יא.) "וישימו עליו שרי מיסים", עליהם היה צריך לומר? תנא דבי ר' אלעזר בר' שמעון מלמד שהביאו מלבן ותלו לו לפרעה בצווארו וכל אחד ואחד מישראל שאמרו להם איסטנים אני, אמרו לו כלום איסטנים אתה יותר מפרעה?!